

ГРАНДІОЗНИЙ СЕРІАЛ ВІД NETFLIX,
НАЙПОПУЛЯРНІШИЙ ЗА ВСЮ ІСТОРІЮ
ПЛАТФОРМИ

Волтер Тевіс — американський прозаїк, чий твори перекладено близько 20 мовами світу. Три його романи було кіноадаптовано, та найбільшу популярність здобула екранізація «Ходу королеви» від Netflix у 2020 році.

1950-ті роки. Бет Гармон — звичайна сирота із незвичайним хистом до шахів. Гра — її єдина пристрасть. Доки Бет у грі, доти контролює себе та... згубну жагу до транквілізаторів і алкоголю. Дівчина відчайдушно бажає стати феноменальною шахісткою, але водночас усе дужче хоче втекти подальше від цієї реальності. Наближається вирішальний шаховий двобій із чемпіоном світу, російським гротмейстером Василієм Борговим. Одна хибна комбінація може зіпсувати всю гру, а неправильний хід — зламати майбутнє. Бет укотре втрачає контроль над собою. Проте цього разу заради перемоги вона не шкодуватиме ні шахових фігур, ні живих людей.

Цю книжку я перечитую кожні кілька років — для чистого задоволення та шліфування власної майстерності.

Майкл Ондатже,
автор роману «Англійський пацієнт»

© Netflix 2021. Used with permission

bookclub.ua

ISBN 978-617-12-8651-1

9 786171 1286511

ВОЛТЕР ТЕВІС
ХІД КОРОЛЕВИ

ВОЛТЕР ТЕВІС

ХІД КОРОЛЕВИ

Читай книжку — дивись серіал

NETFLIX

A NETFLIX
ORIGINAL SERIES

КСД

W A L T E R T E V I S

The
Queen's Gambit

A NOVEL

В О Л Т Е Р Т Е В І С

ХІД КОРОЛЕВИ

РОМАН

Переклад з англійської *Елли Євтушенко*

ХАРКІВ
2021 **КСД**

УДК 821.111(73)
Т29

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Усі технічні подробиці шахової гри подано згідно з оригіналом
без виправлень та змін, за винятком способу нотації шахових ходів.
Задля зручності читачів усі шахові ходи в цьому перекладі були
конвертовані із застарілої описової нотації в чинну алгебраїчну

This edition published by arrangement
with the Tevis Family Copyright Trust
c/o Susan Schulman Literary Agency
All rights reserved.

Перекладено за виданням:
Tevis W. The Queen's Gambit : A Novel / Walter Tevis. —
New York : Vintage, 2003. — 256 p.

ISBN 978-617-12-8651-1
ISBN 978-1-4000-3060-6 (англ.)

- © Walter Tevis, 1983, 2014
- © Netflix, обкладинка, 2021.
Used with permission
- © Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2021
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

Для Елеонори

Ті безверхі вежі згорять,
Те лице з уяв пропаде.
Делікатна ваша хода
У відлюдність вас приведе.
Жінка — на три чверті дитя —
Потихесеньку — в цій грі вся —
Наслідує рухи ніг
Лудильника, що впився.
*Як довгонога муха над протягом,
Мандрує її думка над тишею¹.*
В. Б. Єйтс. Довгонога муха

¹ Переклад В. Коротича. (*Тут і далі прим. перекл.*)

Слово автора

Дивовижні шахові партії гросмейстерів Роберта Фішера, Бориса Спаського та Анатолія Карпова роками приносили насолоду таким гравцям, як я. Проте оскільки «Хід королеви» — це твір літератури, було б недоречно вводити їх як персонажів до цієї книги хоча б тому, що її події могли суперечити їхнім реальним історіям.

Я хотів би висловити подяку Джо Енкрайлу, Фейрфілду Гобену і Стюарту Мордену, чудовим шахістам, які допомагали мені з книжками, журналами й правилами турнірів. Мені також пощастило з люб'язною та сумлінною допомогою майстра Брюса Пандольфіні: він вичитував текст і вказував на помилки, пов'язані з шахами, в які він, усім на заздрість, так добре грає.

1

Бет дізналася про смерть матері від жінки з планшеткою. Наступного дня в «Геральд-Лідер» з'явилася її світлина. На фотографії Бет стояла в простій полотняній сукенці на ганку сірого будинку на Мейплвуд-драйв. Уже тоді було очевидно, яка вона незугарна. Під світлиною було зазначено: «Осиротіла в учорашній аварії на Нью-Серкл-роуд Елізабет Гармон вдивляється в тривожне майбуття. Восьмирічна Елізабет залишилася без сім'ї внаслідок аварії з двома загиблими та кількома пораненими. На той час дівчинка була вдома сама й дізналася про трагедію незадовго перед тим, як було зроблено це фото. Представники влади стверджують, що про Елізабет подбають».

* * *

У притулку «Метуен» у Маунт-Стерлінгу, штат Кентуккі, Бет давали транквілізатори двічі на день. Як і всім іншим дітям — «щоб урівноважити їхню вдачу». Із вдачею Бет усе було гаразд, наскільки можна було судити, але вона раділа пігулочці. Та послабляла вузол глибоко в животі й допомагала передімати напружені години в сиротинці.

Містер Фергюссен давав їм пігулки в маленькому паперовому келишку. Разом із зеленими, які врівноважували вдачу, йшли оранжеві й коричневі для зміцнення організму. Діти мали стати за ними в чергу.

Найвища дівчинка була чорна, Джолін. Їй було дванадцять. На другий день Бет стояла за нею у Вітамінній Черзі, і Джолін обернулася та звисока глянула на неї з-під насуплених брів.

— Ти справжня сирота чи байстрючка?

Бет не знала, що сказати. Була налякана. Дівчата стояли наприкінці черги і мали чекати, поки не підійдуть до віконця, за яким височів містер Фергюссен. Бет якось чула, як мати обзиває її батька байстрюком, але не знала, що це таке.

— Як тебе звати, мала? — запитала Джолін.

— Бет.

— Твоя мама мертва? А татко?

Бет витріщилася на старшу дівчинку. Слова «мама» і «мертва» були нестерпні. Їй хотілося втекти, але тікати було нікуди.

— Твої предки, — мовила Джолін із ноткою співчуття в голосі, — померли?

Бет не знала, що відповісти або зробити. Просто стояла в черзі, нажахана, і чекала на пігулки.

* * *

«Ви всі жадібні членососи!» Ці слова прокричав Ральф у хлопчачій спальні. Бет почувла їх, бо була в бібліотеці, а одне вікно в ній виходило якраз на ту спальню. Слово «членосос» було їй незнайоме і не викликало в уяві жодних асоціацій. Але з того, як воно звучало, Бет зрозуміла, що хлопцеві виміють за нього рот із милом. Їй так зробили за «чорт» — а її мама постійно казала «чорт».

* * *

Перукар наказав їй сидіти в кріслі, не рухаючись. «Якщо будеш крутитись, залишишся без вуха». У його голосі не було ні краплі веселості. Бет сиділа так тихенько, як тільки могла, але дівчинці все одно не вдавалося зовсім не рухатися. Перукар дуже довго стриг їй волосся, поки не зробив чубчик, як у всіх інших дітей. Вона намагалася розважитися, думаючи про те слово — «членосос». Усе, що

Бет могла уявити, — це якась пташка на кшталт костогриза. Але відчувала, що помиляється.

* * *

У прибиральника один бік був товстіший за інший. Звався він Шайбель. Містер Шайбель. Одного дня Бет відправили до підвалу витрусити щітки для класних дощок, стукаючи ними одна об одну, і дівчинка побачила, як він сидить на металевому табуреті біля печі, суплячись над біло-зеленою дошкою для шашок. Але замість шашок на ній стояли пластикові фігурки дивних форм. Вони мали різні розміри. Менших було більше, ніж будь-яких інших. Прибиральник підвів на неї погляд. Бет мовчки пішла.

По п'ятницях усі їли рибу, і католики, й усі інші. Її подавали квадратними шматочками, укритими темно-бурою сухою кіркою та политими густим помаранчевим соусом, схожим на французьку заправку в пляшечках. Соус був солодкий і огидний, але риба під ним була ще гірша. Від неї Бет хотілося блювати. Але доводилося їсти все до останньої крихти, інакше про це розповіли б місіс Дірдорф і порушника не віддали б у прийомну сім'ю.

Деяких дітей забирали одразу. Шестирічна Еліс потрапила до притулку за місяць після Бет, а за три тижні її вдовчерили якісь симпатичні люди з акцентом. Того дня, приїхавши по Еліс, вони пройшли через спальню. Бет хотілося кинутись їм в обійми, адже вони здавалися такими щасливими, але коли ті глянули на неї, дівчинка відвернулась. Інші діти пробули в сиротинці вже довго і знали, що їх ніколи не заберуть. Вони кликали себе «довічниками». Бет замислилась, чи вона теж «довічниця».

* * *

Фізкультура була стражданням, а волейбол — узагалі жахіттям. Бет ніколи не вдавалося правильно вдарити

по м'ячу. Вона сильно ляскала по ньому долонею чи відбивала випрямленими пальцями. Одного разу вона так пошкодила собі палець, що той набряк. Більшість дівчат, граючи, сміялися та кричали, але не Бет.

Джолін грала набагато краще за інших. Не лише тому, що була старшою та вищою; вона завжди точно знала, що робити, і, коли м'яч летів через сітку, вміла підбігти на потрібне місце, не розганяючи всіх на своєму шляху, а тоді підстрибнути й відбити м'яч довгим плавним рухом руки. Команда, за яку грала Джолін, завжди перемагала.

Тиждень по тому, як Бет вивихнула палець, Джолін перепинила її наприкінці заняття, поки інші бігли в душ.

— Дай я тобі дещо покажу, — сказала вона. Тоді здійняла руки, розчепіривши й трохи зігнувши свої довгі пальці. — Треба робити ось так, — Джолін зігнула лікті й м'яко штовхнула уявний м'яч. — Спробуй.

Бет спробувала, спершу незграбно. Джолін зі сміхом показала ще раз. Бет спробувала ще, вже краще. Тоді Джолін узяла м'яч і кинула Бет, аби та спіймала його пучками пальців. За кілька спроб це стало просто.

— Попрацюй над цим, чуєш? — мовила Джолін і помчала в душ.

Бет працювала над цим увесь наступний тиждень і тоді вже була зовсім не проти волейболу. Вона не стала грати добре, але більше не боялася.

* * *

Щовівторка після уроку математики міс Грем відправляла Бет до підвалу чистити щітки. Це вважалося привілеєм, а Бет була найкращою ученицею в класі, хоч і наймолодшою. Їй не подобалося в підвалі. Там тхнуло пліснявою, а ще вона боялася містера Шайбеля. Але їй хотілося дізнатися більше про гру з тією дошкою, над якою він сидів сам-один.

Одного дня вона підійшла й стала поруч, чекаючи, поки він пересуне фігуру. Та, яку тримав чоловік, мала вигляд конячої голови на маленькому п'єдесталі. За секунду він підвів на неї погляд, роздратовано суплячи брови.

— Чого ти *хочеш*, дитино? — спитав.

Зазвичай Бет тікала від будь-якого спілкування, особливо з дорослими, але цього разу не відступила.

— Як називається ця гра? — поцікавилася вона.

Містер Шайбель витріщився на неї.

— Повертайся нагору до інших.

Бет незворушно дивилася на нього; щось у цьому чоловікові та спокої, з яким він грав у свою загадкову гру, допомагало їй наполягати на своєму.

— Я не хочу до інших, — відказала вона. — Я хочу знати, що це за гра.

Прибиральник придивився до дівчинки пильніше. Тоді стенов плечима.

— Ця гра називається шахи.

* * *

Між містером Шайбелем і піччю висіла гола лампочка на чорному дроті. Бет пильнувала, щоб на дошку не падала тінь від її голови. Був недільний ранок. Нагорі, в бібліотеці, в них був урок недільної школи, і дівчинка підняла руку, аби попросити дозволу вийти до вбиральні, та спустилася сюди.

Вона вже десять хвилин стояла, дивлячись, як прибиральник грає в шахи. Ніхто не обмовився бодай словом, але він, здається, не заперечував.

Часом чоловік хвилинами витріщався на фігури, незворушний, так ніби ненавидів їх, а тоді простягав руку понад черевом, брав одну з них пальцями за верхню частину, зупинявся на мить, ніби тримав мертву мишу

за хвоста, і ставив її на іншу клітинку. На Бет очей не зводив.

Вона ж стояла, відкидаючи тінь на бетонну підлогу, і дивилася на дошку, не відводячи очей, спостерігаючи за кожним ходом.

* * *

Бет навчилася відкладати транквілізатори на вечір. Це допомагало заснути. Коли містер Фергюссен простягав їй довгасту пігулку, вона клала її до рота, ховала під язик, сьорбала консервованого апельсинового соку, який давали з ліками, ковтала, а тоді, коли містер Фергюссен переходив до наступної дитини, витягала пігулку з рота й кидала до кишені своєї сорочки з моряцьким комірцем. Пігулка була вкрита твердою оболонкою і не розмокала під язиком.

У перші два місяці Бет майже не спала. Намагалася заснути, лежачи непорушно й міцно замружившись. Але вона чула, як інші дівчатка кашляють, чи крутяться, чи бурмочуть у своїх постелях, або нічний черговий проходив коридором і його тінь лягала на її ліжко, і Бет бачила її навіть із заплющеними очима. Десять далеко дзвонив телефон або змивали воду в туалеті. Але найгірше було, коли вона чула голоси, що розмовляли на вахті в кінці коридору. Хоч як тихенько черговий говорив із нічним вахтером, хоч як люб'язно, Бет одразу напружувалась і насторожувалась. Живіт стискало, у роті з'являвся оцтовий присмак; і такої ночі сон так і не приходив.

Тепер Бет умошувалася на ліжку, даючи собі відчуття напругу в животі, але з трепетом, знаючи, що скоро вона мине. Дівчинка чекала в пільмі, сама, пильнуючи за собою, дожидаючи, поки сум'яття не сягне піку. Тоді ковтала дві пігулки й розслаблялася, поки її тілом не починало розливатися полегшення, наче хвилі теплого моря.

— Навчите мене?

Містер Шайбель нічого не відповів, навіть не кивнув головою на знак того, що почув запитання. Далекі голоси нагорі співали «Несемо снопи»¹.

Бет почекала кілька хвилин. Її голос ледь не зірвався від напруги, але вона все одно вичавила:

— Я хочу навчитися грати в шахи.

Містер Шайбель простягнув свою тлусту руку до однієї з великих чорних фігур, спритно схопив її за голову й поставив на клітинку з іншого боку дошки. Тоді схрестив руки на грудях. Він так і не глянув на дівчинку.

— Я не граю з абиким.

Глухий голос прибиральника пролунав, мов ляпас. Бет розвернулася й пішла сходами нагору з огидним присмаком у роті.

— Я не абихто, — сказала вона чоловікові два дні по тому. — Я тут живу. — За її головою довкола голої лампочки кружляла маленька міль, і її бліда тінь регулярно перетинала дошку. — Ви можете навчити мене. Я вже дещо знаю, бо я спостерігала.

— Дівчата не грають у шахи, — голос містера Шайбеля звучав глухо.

Бет набралася сміливості й підійшла на крок ближче, тицяючи пальцем на одну з циліндричних фігур, яку в своїй уяві вона вже назвала гарматою, але не торкаючись її:

— Ця ходить вгору-вниз або вперед-назад. До кінця, якщо на шляху немає інших фігур.

Містер Шайбель якийсь час мовчав. Тоді вказав на фігуру, чия верхівка нагадувала зрізаний лимон:

¹ Популярний американський госпел, натхненний текстом псалма 126: «Все ходить та плаче, хто носить торбину насіння на посів, та вернеться з співом, хто носить снопи свої!» (Пс. 126:6, пер. І. Огієнка.)

- А ця?
Серце дівчинки закалатало.
— По діагоналі.

* * *

Можна було заощаджувати пігулки, вживаючи ввечері тільки одну, а другу відкладаючи. Бет зберігала запаси в своєму футлярі для зубної щітки, куди ніхто ніколи не зазірав. Треба було просто якомога краще витерти щітку паперовим рушником після чищення зубів або ж узагалі не користуватися нею й потерти зуби пальцем.

Тієї ночі Бет уперше випила три пігулки, одна за одною. Вона відчула легке поколювання поміж волосків на потилиці; щойно вона зробила важливе відкриття. Лежачи на своїй койці у вицвілій блакитній піжамі в найгіршому місці дівчачої спальні, поруч із дверима в коридор і навпроти вбиральні, вона відчула, як сяйво розлилося всім її тілом. Її життя стало простішим: вона дізналася про шахові фігури і про те, як вони рухаються та б'ють одна одну, а завдяки пігулкам, які давали в притулку, вміла викликати приємне відчуття в животі та напружених суглобах рук і ніг.

* * *

— Добре, дитино, — озвався містер Шайбель. — Тепер можемо пограти в шахи. Я буду за білих.

Бет чистила щітки. Це було після математики, а за десять хвилин починалася географія.

— У мене мало часу, — сказала вона.

Минулої неділі, за ту годину, що Бет провела в підвалі замість недільної школи, вона вивчила всі ходи. Ніхто ніколи не помічав її відсутності на уроці, якщо вона з'являлася на початку, оскільки до них з протилежного кінця міста приїжджала група дівчаток з іншого притулку.

Але з географією все було інакше. Бет страшенно боялася містера Шелла, хоч і була найкращою в класі.

Прибиральник сказав своїм глухим голосом:

- Зараз або ніколи.
- У мене географія...
- Зараз або ніколи.

Бет завагалася лише на секунду, перш ніж наважитись. Тоді підтягнула до іншого краю дошки старий ящик з-під молока, який помітила раніше за піччю, сіла й промовила:

— Ходіть.

Містер Шайбель переміг її за чотири ходи тим, що, як вона пізніше дізналася, називалося «дитячим матом». Це було швидко, але не досить швидко, щоб Бет не запізнилася на географію на п'ятнадцять хвилин. Вона сказала, що була у вбиральні.

Містер Шелл стояв за своїм столом, уперши руки в боки. Оглянув клас.

— Хтось із вас, панянки, бачив цю панянку у вбиральні для панянок?

Почулися придушені смішки. Ніхто не підняв руки, навіть Джолін, хоча Бет уже двічі покривала її.

— А скільки панянок із вас були у вбиральні перед уроком?

Знову пролунало кілька смішків і здійнялося три руки.

— А хтось із вас бачив там Бет? Може, вона мила там свої гарненькі ручки?

Ніхто не відповів. Містер Шелл обернувся до дошки, де записував експортні товари Аргентини, і додав слово «срібло». На якусь мить Бет подумала, що питання закрито. Але тоді вчитель оголосив, стоячи спиною до класу:

— П'ять штрафних балів.

За десять штрафних балів дітей шмагали по сідницях шкіряним ременем. Бет куштувала того ремня лише в уяві, але на мить перед очима промайнула картинка вогняного

болю в м'яких місцях. Дівчинка приклала руку до грудей, намацуючи на дні нагрудної кишені сорочки ранкову пігулку. Страх відчутно зменшився. Бет уявила футляр для зубної щітки, продовгуватий прямокутний пластиковий контейнер; зараз у ньому лежало ще чотири пігулки — у шухляді металевої тумбочки біля її койки.

Тієї ночі вона лежала горілиць на своєму ліжку. Вона ще не випила пігулку, що тримала в руці. Дослухалася до нічних звуків і помічала, як вони починають здаватися гучнішими, коли очі звикають до темряви. У кінці коридору, на вахті, містер Бірн заговорив із місіс Голланд. Від цього звуку тіло Бет напружилася. Вона примружилася і, втупившись у темну стелю над головою, викликала перед очима картинку шахівниці з білими й зеленими полями. Подумки розставила фігури на їхні місця: тура, кінь, слон, ферзь, король, а перед ними — ряд пішаків. Тоді вивела білого королівського пішака на четверту горизонталь. Після цього походила чорними. Вона могла грати так! Це було просто. Бет продовжила відтворювати партію, яку прогала.

Вона переставила коня містера Шайбеля на третю горизонталь. Той стояв перед нею, ніби справжній, на уявній біло-зеленій шахівниці на стелі спальні.

Усі звуки вже стихли до гармонійного білого шуму на задньому плані. Бет, щаслива, лежала в ліжку і грала в шахи.

* * *

Наступної неділі вона заблокувала дитячий мат своїм королівським конем. Вона сто разів переграла цю партію подумки, поки не витиснула із себе весь гнів та приниження, залишивши тільки чіткі фігури й шахівницю на нічній стелі. Коли в неділю Бет прийшла грати з містером Шайбелем, усі її ходи були відпрацьовані, і вона переставила коня, ніби вві сні. Дівчинці подобалося торкатися фігур,

відчувати мініатюрну конячу голову у своїй руці. Коли вона поставила коня на поле, прибиральник насупив брови. Він узяв ферзя за голову й поставив ним шах королю Бет. Але й до цього вона була готова: побачила це в ліжку напередодні ввечері.

На те, щоб загнати її ферзя в пастку, містерові Шайбельу знадобилося чотирнадцять ходів. Бет спробувала грати далі без ферзя, ігнорувати смертельну втрату, але чоловік простягнув руку і зупинив дівчинку, яка саме збиралася перевести пішака.

— Тепер ти здаєшся, — сказав він хрипким голосом.

— Здаюсь?

— Правильно, дитино. Коли ти ось так втрачаєш ферзя, то мусиш здатися.

Бет вирячилася на нього, не зрозумівши. Містер Шайбель відпустив її руку, підняв її чорного короля і поклав на шахівницю набік. Той якийсь час покачався сюди-туди, а потім застиг.

— Ні, — заперечила Бет.

— Так. Ти здалася.

Їй захотілося чимось ударити прибиральника.

— Ви не розповідали про таке правило.

— Це не правило. Це спортивна етика.

Тепер Бет зрозуміла, про що він, але їй це не подобалось.

— Я хочу дограти, — сказала. Підняла короля й поставила на місце.

— Ні.

— Ви маєте дограти, — наполягла Бет.

Містер Шайбель звів брови й підвівся. Дівчинка ще ніколи не бачила його на ногах у підвалі — тільки в коридорах, коли він замітав, чи в класах, коли мив дошки. Тепер йому доводилося трохи сутулитись, аби не вдаритись головою об балки на низькій стелі.

— Ні, — повторив чоловік. — Ти програла.

Це було нечесно. Бет зовсім не було діла до спортивної етики. Вона хотіла грати й вигравати. Хотіла вигравати більше, ніж узагалі коли-небудь чогось хотіла. Вона сказала слово, якого не вимовляла від самої смерті матері:

— Будь ласка.

— Гру скінчено, — відрізав прибиральник.

Бет розлючено втупилася в нього.

— Ви жадібний...

Той опустив руки й повільно проказав:

— Більше ніяких шахів. Геть звідси.

Якби ж лишень вона була більшою. Але це було не так. Бет встала й пішла до сходів, а містер Шайбель мовчки проводжав її поглядом.

* * *

У вівторок, пройшовши коридором до дверей підвалу зі щітками в руках, Бет виявила, що двері замкнено. Вона двічі натисла на них стегном, але ті не зрушили з місця. Постукала, спершу тихо, а потім гучно, але з того боку не долинуло жодного звуку. Це було жахливо. Дівчинка знала, що містер Шайбель сидить там над шахівницею, що він просто злиться на неї за останній раз, але з цим не було чого вдіяти. Коли вона принесла щітки назад, міс Грем навіть не помітила, що Бет не почистила їх і повернулася раніше, ніж зазвичай.

У четвер вона була певна, що все повториться, але ні. Двері було відчинено, і коли вона спустилася сходами, містер Шайбель поведився так, ніби нічого не сталося. Фігури були розставлені. Бет поспіхом витрусила щітки й сіла за дошку. Чоловік уже встиг походити своїм королівським пішаком. Вона походила власним на два поля вперед. Цього разу вона не припуститься помилки.

Прибиральник швидко походив удруге, а вона негайно відповіла на його хід. Вони нічого не говорили й постійно ходили. Бет відчувала напругу, і їй це подобалось.

На двадцятому ході містер Шайбель вивів коня в невдалий момент, і дівчинка змогла просунути пішака на шосту горизонталь від себе. Чоловік повернув коня. Він змарнував хід, і коли Бет це побачила, її пройняв трепет. Вона розміняла свого слона на того коня. Тоді, на наступному ході, знову посунула пішака. Ще хід — і він стане ферзем.

Містер Шайбель дивився на це, а потім розлючено простягнув руку і перекинув свого короля. Обоє не сказали ні слова. Це була перша її перемога. Уся напруга вщухла, і те, що відчувала Бет, було найдивовижнішим у її житті.

* * *

Вона виявила, що може пропускати недільні обіди й ніхто не звертає на це уваги. Це дало їй три години з містером Шайбелем — поки той не йшов додому о пів на третю. Обоє мовчали. Він завжди грав білими і ходив першим, а Бет — чорними. Дівчинка думала, чи не заговорити про це, але не стала.

Однієї неділі, після партії, яку чоловік заледве виграв, він сказав їй:

— Маєш навчитися Сицилійського захисту.

— Що це? — дратівливо відповіла Бет.

Її досі долала прикрість за поразку. Минулого тижня вона перемогла містера Шайбеля двічі.

— Коли білі ходять пішаком на d4, чорні роблять ось так, — він простягнув руку і пересунув білого пішака на дві клітинки вперед — це був його майже незмінний перший хід. Тоді взяв пішака перед чорним ферзевим слоном і поставив його на два поля ближче до середини. Це вперше чоловік показав Бет щось подібне.

— А потім що? — спитала вона.

Містер Шайбель узяв королівського коня та походив ним уперед і ліворуч.

— Кінь на f3.

— Що таке f3?

— Це поле на вертикалі слона з королівського флангу, на третій горизонталі. Куди я щойно поставив коня.

— У полів є назви?

Прибиральник незворушно кивнув. Бет відчувала його нехіть розкривати їй навіть цю інформацію.

— Якщо добре граєш, то так, у них є назви.

Вона подалася вперед.

— Навчіть мене.

Чоловік змірив її поглядом звисока.

— Ні. Не зараз.

Це доводило Бет до сказу. Дівчинка добре розуміла, що в кожного є свої таємниці. В неї вони були. І водночас хотіла перехилитися через шахівницю, вліпити прибиральникові ляпаса й змусити все розповісти. Вона шумно вдихнула.

— Це і є Сицилійський захист?

Містер Шайбель, здається, відчув полегшення від того, що Бет облишила тему назв полів.

— Це ще не все, — відповів він.

Чоловік продовжив показувати їй основні ходи та деякі варіанти. Але не використовував назв полів. Показав їй варіант Левенфіша та варіант Найдорфа і наказав повторити. Бет не припустилася жодної помилки.

Але коли після цього вони грали у справжню гру, містер Шайбель висунув уперед свого ферзевого пішака, і вона одразу зрозуміла, що те, чого він щойно їй навчив, у цій ситуації було безглуздом. Бет зиркнула на нього над шахівницею, відчуваючи, що якби мала ніж, то могла б заколоти ним прибиральника. Тоді знову подивилася на дошку й походила своїм ферзевим пішаком, націлена виграти.

Містер Шайбель поставив поруч зі своїм ферзевим пішаком іншого, того, що перед слоном. Він часто так робив.

— Це одна з тих штук? Як Сицилійський захист? — запитала Бет.

— Вони називаються дебютами. — Чоловік не дивився на неї; він спостерігав за дошкою.

— Це один із них?

Чоловік стенив плечима.

— Це ферзевий гамбіт.

Дівчинці стало краще. Вона навчилася від нього чогось іще. Вирішила не брати запропонованого пішака, а залишити напругу на шахівниці. Так їй було більше до смаку. Їй подобалось, як вертикалями й діагоналями ширилася сила фігур. Посеред гри, коли фігури стояли по всій шахівниці, пристрасті, що вирували на дошці, захоплювали Бет. Вона походила своїм королівським конем, відчуваючи, як розкривається його міць.

За двадцять ходів вона взяла обох тур містера Шайбеля, і той здався.

Бет перевернулася на ліжку, поклала на голову подушку, щоб затулити світло з-під дверей до коридору, і почала думати, як поєднати слона й туру, щоб поставити королю неочікуваний шах. Якщо вона пересуне слона, королю буде оголошено шах, і наступного ходу її слон може робити що завгодно — навіть узяти ферзя. Бет досить довго лежала ось так, схвильовано обмірковуючи цей потужний напад. Тоді відкинула подушку, лягла горілиць, розклала шахівницю на стелі та почала перегравати всі свої партії з містером Шайбелем, кожну по черзі. Вона помітила два моменти, коли могла б відтворити щойно вигадану нею комбінацію тури й слона. В одному випадку можна було форсувати цю ситуацію за допомогою подвійної загрози нападу, а в іншому, ймовірно, підготувати її непомітно. Бет подумки повторила ці дві партії з новими ходами і виграла обидві. Тоді щасливо всміхнулася сама до себе та заснула.

Учителька математики доручила вичистити щітки іншому учневі, сказавши, що Бет потрібен відпочинок. Це було нечесно, адже в неї і далі були відмінні оцінки з математики, але вдіяти було нічого. Вона сиділа в класі, поки маленький рудий хлопчик щодня виходив до підвалу зі щітками, і виконувала свої безглузді вправи з додавання й віднімання тремтливою рукою. Вона хотіла грати в шахи чимдалі відчайдушніше.

У вівторок і середу дівчинка випила тільки одну пігулку, а другу відклала. У четвер змогла заснути, з годину програвши в шахи подумки, і зекономила обидві. Так само зробила в п'ятницю. Усю суботу під час роботи на кухні, християнського кіно в бібліотеці по обіді та Бесіди для Особистого Розвитку перед вечерею вона відчувала легеньке тепло, коли згадувала про шість пігулок у футлярі для зубної щітки.

Того вечора, коли оголосили відбій, вона проковтнула їх усі одну за одною й почекала. Ефект, коли він настав, був прекрасним — у її животі розлилась якась солодка легкість, а всі вузли напруги в тілі послабились. Бет намагалася не засинати якомога довше, щоб насолодитися теплом у своєму нутрі, цим глибоким хімічним щастям.

У неділю містер Шайбель запитав, де вона була, і Бет здивувало, що йому не байдуже.

— Мене не випускали з класу, — відповіла.

Чоловік кивнув. Шахівниця була розкладена, і Бет, на свій подив, побачила, що білі фігури стояли з її боку, а ящик з-під молока був на своєму місці.

— Я ходжу перша? — недовіжливо запитала дівчинка.

— Так. Відтепер будемо мінятися. Це за правилами.

Бет сіла й походила королівським пішаком. Містер Шайбель мовчки висунув свого слонового з ферзевого флангу. Вона пам'ятала ходи. Вона ніколи їх не забувала.

Прибиральник зіграв варіант Левенфіша; Бет не зводила очей з довгих діагоналей можливих траєкторій його слона, якими той будь-якої миті міг кинутись убік. І знайшла спосіб нейтралізувати його на сімнадцятому ході. Їй вдалося розмінати його на свого слабшого слона. Тоді в гру вступив її кінь, потім тура, і ще за десять ходів Бет поставила мат.

Це було нескладно: лишень уважно спостерігати й уявляти собі варіанти розвитку подій.

Цей мат заскочив чоловіка зненацька; Бет запопала короля на восьмій горизонталі, простягнувши руку через усю дошку і твердо встановивши свою туру на матовому полі.

— Мат, — спокійно оголосила вона.

Сьогодні містер Шайбель здавався інакшим. Він не супився, як завжди, коли Бет перемагала. Він подався вперед і промовив:

— Я навчу тебе шахової нотації.

Дівчинка звела погляд.

— Назви полів. Тепер я тебе навчу.

Вона примружилась.

— Тепер я досить добре граю?

Чоловік хотів був щось сказати, але передумав.

— Скільки тобі років, дитино?

— Вісім.

— Вісім років. — Він нахилився вперед, наскільки йому дозволяло величезне черево. — Правду кажучи, дитино, ти неймовірна.

Вона не зрозуміла, що він має на увазі.

— Вибач, — містер Шайбель потягнувся по майже порожню пляшку, що стояла на підлозі. Тоді закинув голову й надпив із неї.

— Це віскі? — запитала Бет.

— Так, дитино. Але нікому не кажи.

— Не скажу, — пообіцяла вона. — Навчіть мене шахової нотації.

Прибиральник поставив пляшку назад. Бет якусь мить спостерігала за його рухами поглядом, думаючи про те, як смакує віскі і як людина почувається, коли вип'є його. Тоді перевела погляд і знову зосередилася на шахівниці з її тридцятьма двома фігурами, від кожної з яких ширилася власна мовчазна сила.

* * *

Якось вона прокинулася посеред ночі. На краєчку її ліжка хтось сидів. Бет напружилася.

— Розслабся, — прошепотіла Джолін. — Це лише я.

Бет нічого не відповіла, просто лежала й чекала.

— Я подумала, тобі буде цікаво спробувати дещо, — сказала Джолін. Засунула руку під ковдру та обережно поклала її на живіт Бет. Вона лежала горілиць. Джолін не забидала руки, а тіло Бет не розслаблялося.

— Не затискайся, — прошепотіла Джолін. — Я не зроблю тобі боляче. — Вона тихенько захихотіла. — Я просто збуджена. Знаєш, що таке бути збудженою?

Бет не знала.

— Просто розслабся. Я лише трохи погладжу. Буде приємно, якщо ти не опиратимешся.

Бет повернула голову до дверей у коридор. Вони були зачинені. З-під них, як завжди, пробивалося світло. Вона чула далекі голоси біля вахти.

Рука Джолін рухалася донизу. Бет похитала головою.

— Не... — зашепотіла.

— Та цить уже, — перебила її Джолін. Її рука опустилася ще далі, а один палець почав рухатися сюди-туди. Боляче не було, але щось у Бет опиралося цьому. Дівчинка відчула, як пітніє. — О, бляха, — мовила Джолін. — Мабуть, це дуже приємно. — Вона посунулася ближче до Бет і взяла її долоню вільною рукою, тягнучи її до себе. — Ти теж мене торкнися, — сказала.

Бет розслабила руку. Джолін завела її під свою нічну сорочку, поки пальці дівчинки не намацали щось тепле й вологе.

— Ну ж бо, натисни трохи, — прошепотіла Джолін. Тон її шепоту був страхітливий. Бет послухалась і натисла сильніше. — Ну ж бо, мала, — шепотіла вона, — порухай вгору-вниз. Ось так.

Вона почала терти Бет пальцем. Та була нажахана. Бет кілька разів потерла Джолін, докладаючи зусиль, зосереджуючись на цій дії. Її обличчя змгло від поту, а вільна рука стискала простирадло з усією силою.

Тоді лице Джолін опинилося біля її обличчя, а рука обійняла її за груди.

— Швидше, — прошепотіла Джолін. — *Швидше.*

— Ні, — сказала Бет уголос, налякана. — *Ні, я не хочу.* — Вона забрала руку.

— От срань, — голосно мовила Джолін.

У коридорі почувлися поспішні кроки, і двері розчахнулися. До спальні ввірвалося світло. Це була одна з нічних наглядочок, яких Бет не знала. Пані стояла на порозі цілу хвилину. Усе було тихо. Джолін пішла. Бет не наважувалась поворухнутися, щоб перевірити, чи та повернулася до свого ліжка. Нарешті жінка пішла. Бет обернулася й побачила обриси тіла Джолін у її постелі. У тумбочці Бет лежало три пігулки; дівчинка випила всі три. Тоді лягла на спину й почекала, поки поганий присмак у роті не мине.

На ранок у їдальні Бет почувалася розбитою через недосип.

— Ти найпотворніша біла дівчинка *у світі*, — прорекла Джолін театральним шепотом. Вона підійшла до Бет, яка стояла в черзі за мюслями. — У тебе потворний ніс і потворне обличчя, а шкіра в тебе як наждак. Ти біла бидлота, рагульська сучка.

І Джолін, задерши голову, пішла до віконця з яєчною. Бет нічого не сказала, адже знала, що це була правда.

* * *

Король, кінь, пішак. Пристрасті на шахівниці ледве не розривали її на частини. Тоді — *гун!* — упав ферзь. Тури по кутках дошки спершу зволікали, але трималися наготові, нарощуючи напругу, а тоді вивільняючи її за один-єдиний хід. На уроках природознавства міс Гедлі розповідала про магніти, про «силові лінії». Бет, яка мало не засинала від нудьги, різко прокинулася. Силові лінії: слони на діагоналях; тури на вертикалях.

Стільці в класі можна було вважати полями. Якби рудоволосий хлопчик на ім'я Ральф був конем, вона могла б підняти його й перевести на два стільці вперед і один убік, примостивши його на порожнє місце біля Деніз. Це означало б шах Бертранду, який сидів за першою партою і був, як вирішила Бет, королем. Вона всмінулася від цієї думки. Вони з Джолін за тиждень із гакком не сказали одна одній ні слова, але Бет не дозволяла собі плакати. Їй було майже дев'ять, і їй не потрібна була Джолін. Неважливо, що вона про це думала. Їй не потрібна була Джолін.

* * *

— На, — сказав містер Шайбель. Він простягнув їй щось у коричневому паперовому пакеті. Це була важка книжка в м'якій обкладинці — «Сучасні шахові дебюти».

Бет почала гортати сторінки, не вірячи власним очам. Вони були вкриті довгими стовпчиками шахових нотацій. Там були маленькі зображення шахівниці й розділи на кшталт «Дебюти ферзевого пішака» та «Системи Індійського захисту». Бет підвела погляд. Чоловік дивився на неї, суплячи брови.

— Це найкраща книга для тебе, — сказав він. — З неї ти дізнаєшся все, що хочеш.

Дівчинка нічого не сказала, а сіла на свій ящик з-під молока біля шахівниці, надійно тримаючи книжку на колінах і чекаючи на гру.

* * *

Найнуднішим предметом була англійська мова та література, з повільним голосом містера Есперо та поетами, що мали імена на кшталт Джон Грінліф Віттєр чи Вільям Каллен Браянт. «Куди веде тебе / Твій шлях самотній в небі надвечірнім»...¹ Це було тупо. А вчитель читав уголос, виразно вимовляючи кожне слово.

Поки містер Есперо читав, Бет тримала «Сучасні шахові дебюти» під партою. Вона по черзі вивчала кожен варіант, розігруючи їх подумки. На третій день нотації — e4, Kf3 — перетворилися в її меткому розумі на матеріальні фігури на реальних полях. Вона легко бачила їх; шахівниця була їй не потрібна. Можна було сидіти ось так, із «Сучасними шаховими дебютами» на колінах, укритих синьою плісированою саржевою спідницею, які видавали в притулку «Метуен», і поки містер Есперо бурмотів про те, як велика поезія збагачує дух, або цитував уголос рядки на кшталт: «До того, хто з природою зв'язок / Підтримує, природа промовляє / Мільйоном голосів», — шахові фігури переміщалися перед примруженими очима Бет. Наприкінці книжки були записані деякі класичні партії до самого кінця, до задачі на двадцять сьомому ході чи нічиєї на сороковому, і дівчинка навчилася проганяти в думках цілий балет фігур, інколи відчуваючи, як перехоплює подих від елегантності комбінованого нападу або жертви чи від стримуваної рівноваги сил у певній ситуації.

¹ Початок вірша Вільяма Каллена Браянта «До водоплавної птахи».

І вона завжди зосереджувалася на виграші або на можливості виграшу.

«В годину щастя / це мова радості й веселий усміх, / і красномовна врода...»¹, — читав містер Есперо, а думки Бет палко, натхненно витанцьовували, захоплені геометричною пишнотою шахів, і тонули у великих перестановках, які відкривалися її душі, а та відкривалася до них.

* * *

— *Біле бидло!* — прошипіла Джолін, коли вони виходили з уроку історії.

— *Негритоска*, — прошипіла Бет у відповідь.
Джолін стала й витріщилася на неї.

* * *

Наступної суботи Бет ужила шість пігулок і здалася їхній солодкій хімії, поклавши одну руку на живіт, а іншу — на піхву. Це слово вона знала. Це була одна з небагатьох речей, яких мама навчила її перед тим, як розбитись на «шевроле». «Підмийся, — казала мама у ванні. — І гарненько помий піхву». Бет порухала пальцями вгору-вниз, як робила Джолін. Приємно не було. Принаймні не їй. Бет забрала руку й провалилася назад у розслаблений стан від пігулок. Може, вона була замала. Джолін була старша на чотири роки, і в неї там росло кучеряве волосся. Бет його тоді відчула.

* * *

— Доброго ранку, бидлото, — спокійно сказала Джолін. Вираз її обличчя був розслаблений.

¹ Останні дві цитати — перші рядки найвідомішого вірша Вільяма Каллена Браянта «Танатопсис».

Літературно-художнє видання

ТЕВІС Волтер

Хід королеви

Роман

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *С. В. Півень*
Художній редактор *В. О. Трубочанінов*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *А. В. Альошичева*

Підписано до друку 30.04.2021.
Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Petersburg». Ум. друк. арк. 18,48.
Наклад 2500 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: corp@bookclub.ua

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у друкарні «Фактор-Друк»
61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51
Тел.: + 3 8 057 717 53 57

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безкоштовний каталог**

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@ksd.ua

Тевіс В.

Т29 Хід королеви : роман / Волтер Тевіс ; перекл. з англ. Е. Євтушенко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. — 352 с.

ISBN 978-617-12-8651-1

ISBN 978-1-4000-3060-6 (англ.)

1950-ті роки. Бет Гармон — звичайна сирота із незвичайним хистом до шахів. Гра — її єдина пристрасть. Доки Бет у грі, доти контролює себе та... згубну жагу до транквілізаторів і алкоголю. Дівчина відчайдушно бажає стати феноменальною шахісткою, але водночас усе дужче хоче втекти подалі від цієї реальності. Наближається вирішальний шаховий двобій із чемпіоном світу, російським гросмейстером Василієм Борговим. Одна хибна комбінація може зіпсувати всю гру, а неправильний хід — зламати майбутнє. Бет укотре втрачає контроль над собою. Проте цього разу заради перемоги вона не шкодуватиме ні шахових фігур, ні живих людей.

УДК 821.111(73)